

Leonard Nolens (°1947) (Foto Herman Selleslags).

KOM EN RAAK MIJ AAN IK WIL WEER EENZAAM ZIJN

De dichter Leonard Nolens

DIRK DE GEEST

Het kan nauwelijks verbazing wekken dat Leonard Nolens zopas bekroond werd met de Staatsprijs voor poëzie van de Vlaamse Gemeenschap. De jongste jaren maakte hij, ook buiten de landsgrenzen, indruk met een reeks hoogstaande dichtbundels; in Nederland gold hij zelfs een tijdlang als een ware literaire cult-figuur. In de marge van zijn poëtische oeuvre verscheen daarnaast in 1989 *Stukken van mensen*, dagboeknotities waaruit eens te meer de hechte verwevenheid van de mens en de literator Nolens op indrukwekkende wijze kon worden afgelezen. Vooral naar aanleiding van dat merkwaardige ego-document - waarvan een vervolgdeel in het vooruitzicht wordt gesteld - werd Leonard Nolens, weliswaar tegenstribbelend, in een groeiend aantal interviews en optredens als publieke figuur opgevoerd.

Wie het werk van Nolens tot nu toe slechts van een afstand heeft gevolgd, heeft nu ruimschoots de gelegenheid om zijn veronachtzaming goed te maken. Najaar 1991 verscheen immers bij Querido een monumentale verzameluitgave, met de typerende titel *Hart tegen hart. Gedichten 1975-1990*, waarin de poëtische oogst van anderhalf decennium is samengebracht. Het is een uitermate fraaie uitgave die, relatief klein van formaat en met broos bijbelpapier, eerder vraagt om liefdevol gekoesterd dan om gewoon maar gelezen te worden. Een aristocratisch en kwetsbaar boek, met andere woorden, en als zodanig een gepast eerbewijs voor een auteur wiens werk fundamenteel door dezelfde eigenschappen wordt gedragen.

DIRK DE GEEST
werd geboren in 1957 in Oostende.
Doctor in de Germaanse filologie
aan de K.U. Leuven (1986). Is ver-
bonden als Bevoegd verklaard
Navorser van het N.F.W.O. aan
de afdeling Nederlandse Litera-
tuurstudie van de K.U. Leuven.
Publiceerde o.a. „Dichtersbij. Crea-
tief schrijven in het poëzie-on-
derwijs” (1982); (samen met H.
Brems) „Opener dan dicht is toe.
Poëzie in Vlaanderen 1965-1990”
(1991).

Adres: Poortenveldenplein 17/4 B-3200 Aarschot

KOM EN RAAK MIJ AAN. IK WIL WEER EENZAAM ZIJN

De dichter Leonard Nolens

In de korte verantwoording achteraan heet het laconiek: „In dit boek staat alles wat ik goed vind”. Een dergelijke uitspraak maakt van deze verzameluitgave meteen ook een expliciete poëtische balans. Dat *Hart tegen hart* besluit met de opname van *Liefdes verklaringen* (1990) - Nolens' meest recente bundel, die terecht is bekroond met de prestigieuze Jan Campertprijs -, lag voor de hand. Minder vanzelfsprekend is de cesuur die Nolens zelf in zijn oeuvre aanbrengt door het boek in 1975 te laten beginnen. Het vroegste werk, *Orpheushanden* (1969) en *De muzeale minnaar* (1973), wordt zo als het ware naar de prehistorie verwezen, als „een begin [...] waarin men woorden heeft en nog geen taal”. Vanuit strikt artistiek oogpunt valt die stellingname zeker te verdedigen; beide bundels stonden inderdaad nog sterk onder invloed van het postexperiment, met de daarbij horende verbrokkelde syntaxis, de vergezochte associaties en de opeenstapeling van metaforen. Daartegenover staat echter dat in die eerste probeersels reeds de essentie van Nolens' dichterschap aanwezig was, en dat juist deze uitgave die onvindbare souvenirs had kunnen opdelven. Hoe het ook zij, Nolens beschouwt zelf *Twee vormen van zwijgen* (1975) als het eigenlijke startpunt van zijn literaire carrière. Meteen worden zo (licht her-toetst) toch enkele bundels opgenomen die, op zijn minst in Nederland, tot nu vrijwel onbekend waren. De publikatie van *Hart tegen hart* biedt dan ook een uitstekende gelegenheid om speciaal dit vroegere werk te (her)lezen, mede in het licht van de daarop gevolgde publikaties; ze vormen de aanzetten tot een eigen signatuur, zou men kunnen stellen.

Lees en herschrijf dit gedicht met open armen

In elk geval komt de lezer van *Hart tegen hart* al meteen onder de indruk van het monomane, haast obsessionele karakter van Nolens' lyriek. Zijn poëzie wordt, vanaf het prille begin van zijn dichterlijke loopbaan tot en met *Liefdes verklaringen*, geschraagd door enkele basisthema's en dominante motieven. Weliswaar stelt men met de jaren een zekere evolutie vast, onder meer met betrekking tot de gehanteerde stijl, maar de inhoudelijke constanten blijven niettemin erg frappant.

Alleen al de titels van de opeenvolgende dichtbundels kunnen in dat opzicht gelden als een gecondenseerd poëtisch programma: *Twee vormen van zwijgen*, *Incantatie*, *Alle tijd van de wereld*, *Vertigo*, *Hommage*, *De gedroomde figuur*, *Geboortebewijs*, *Liefdes verklaringen*. Allereerst treft hier het fundamentele belang dat aan het talige wordt gehecht. Bij Nolens verschijnt de taal nooit als een probleemloos communicatiemiddel, maar omvat ze een complex gamma aan taalhandelingen, van de bezwerende incantatie via de hommage en de (liefdes)verklaring tot het al even veelbetekenende zwijgen. Tegelijk vormt dit dichterlijke spreken geen autonome activiteit, maar is het wezenlijk relationeel, gericht op iemand anders die wordt aangesproken. En ten slotte is er het sprekende ik, dat slechts in die hoogst problematische relatie tot de ander en de taal gestalte krijgt. De

Taal, de Ander en het Ik: meteen zijn de cruciale horizonten aangegeven waartegen Nolens' literaire oeuvre zich risicovol beweegt.

In algemene termen kan men Nolens' poëzie het best karakteriseren als een „lyriek van de tweede persoon”. Wie het register van *Hart tegen hart* erop naslaat, wordt meteen getroffen door het grote aantal verzen dat - alleen al in de titel of de aanvangsregel - de relationele gerichtheid van dit oeuvre beklemtonen. Persoonlijke voornaamwoorden als *jij*, *gij*, *Gij* of *u* behoren tot de meest frequente woorden in dit boek, en mij is geen dichter bekend die zo veelvuldig gebruik maakt van de imperatiefvorm. De dichter Nolens heeft duidelijk een klankbord nodig om te kunnen spreken; hij doet onophoudelijk met aandrang een beroep op de aanwezigheid van die ander, en via hem/haar tracht hij indirect ook zichzelf als subject te situeren. Enerzijds worden zo deze verzen wezenlijk gedragen door een betekenisvolle spanning tussen dialoog en monoloog; ze maken als het ware de indruk van een innerlijke dialoog, met een ik dat met zichzelf communiceert en debateert... Anderzijds wordt, via die verwijzing naar de tweede persoon, ook de lezer rechtstreekser dan gebruikelijk bij het poëtische gebeuren betrokken. Onwillekeurig neemt hij telkens mede de plaats in van de aangesprokene, en wordt hij zo van voyeur tot deelgenoot aan de beschreven ervaringen.

Die complexe verhouding tussen het ik (met zijn afsplitsingen) en de gestalten van de ander vormt de centrale dimensie van Nolens' oeuvre. Daarbij kan die ander erg uiteenlopende gestalten aannemen. Aan de ene kant zijn er diverse personages uit de onmiddellijke omgeving van de dichter: vader en moeder, intieme vrienden en vanzelfsprekend de geliefde vrouw. Aan de andere kant worden in de gedichten geregeld ook verwante auteurs ten tonele gevoerd, die de poëtische problematiek verder gestalte helpen geven. Bij nadere beschouwing stelt men echter vast dat al deze figuren - ondanks hun verscheidenheid - in feite functioneel in elkaars verlengde liggen. Telkens gaat het om „spiegelbeelden”, voorstellingen waarmee de dichter Nolens weliswaar een intense confrontatie aangaat, maar waaraan hij tegelijk zijn eigen identiteit probeert te ontleenen.

Voor al in het vroegere werk komen nogal wat gedichten(cycli) voor die zich richten tot andere auteurs: zo ondermeer de overleden dichters Paul Celan (in de afdeling „Aangestorven” van *Twee vormen van zwijgen*) en Hugues C. Pernath („De dood van een dichter”, in *Incantatie*) en Marcel van Maele en de Fin Jarkko Laine (in *Hommage*). Wat Nolens in dergelijke symbolische vaders allereerst aantrekt is hun exemplarische tragiek, hun gekweld en non-conformistisch mens-zijn, juist doordat in hun bestaan leven en artistieke overgave zo totaal mogelijk samenvallen. In dit opzicht vormen ze een gedroomd klankbord voor een gepassioneerde lofzang aan het poëtische woord en het radicaal individuele bestaan zonder compromissen of begrenzing. Het meest indringend komt die problematiek aan bod in de cyclus „Hommage aan de hamster van Hampstead”, dertien gedichten voor Marcel van Maele. Vanaf de aanvang wordt daarbij de hoogst ambivalente ervaring verwoord van enerzijds verwantschap en identificatie maar ook van vervreemding en onthechting:

KOM EN RAAK MIJ AAN. IK WIL WEER EENZAAM ZIJN

De dichter Leonard Nolens

*Lees en herschrijf dit gedicht met open armen,
Omarm en kus en beslaap dit gedicht want het is niet van mij.
Ik heb het geleerd in straten en boeken.
Ik heb het van jou. (p. 207)*

En verderop wordt die passionele relatie met de ander als model, meester én rivaal opgeroepen in sterk fantasmatistische, homo-erotische beelden. Zo bijvoorbeeld in het negende gedicht (p. 215):

*Waarom kom je niet. Waarom kniel je niet als een vernielende kolos,
Als een kolom van vlees in de spannende val, in de vangende schaar
Van mijn knieën. Leg je meisjeslippen, je reizen, je raspande baard
In mijn schoot, op mijn ding dat groeit als een bloem in mijn kruis.
Mijn ander lichaam is een snikkend en onvindbaar gat. Verdwijn erin.
Schrijven heeft mij vroeger weggelegd in deze navrante gemeenschap
Met mijn spiegelbeelden, mijn doden. En mijn engel vind ik niet,
Want dagelijks maak ik mij schuldig aan de vuile praat van vreemden.*

Dàt is de ware wereld van Leonard Nolens: niet die van een zacht-emotionele romantiek, maar die van een intense confrontatie tot op het bot. Het is een ongemakkelijke dimensie, die lezers en recensenten gaandeweg wat uit het oog hebben verloren, maar waardoor *Hart tegen hart* tegelijk ook onvermijdelijk als *Hard tegen hard* gelezen moet worden.

Dezelfde noodzakelijke ambivalentie kenmerkt ook de relatie met de beide ouderfiguren die - ten dele expliciet, ten dele onderhuids - als een leidraad door dit oeuvre loopt. Zo wordt in de afdeling „In memoriam matris” van *Twee vormen van zwijgen* de overleden moeder van meet af aan getekend tussen de paradoxale uitersten: „Ik zal je sterven [...] Ik zal je leven” (p. 38). Enerzijds is zij „een kledingstuk waaraan ik nu ontgroeï” (p. 39), maar anderzijds blijft de herinnering aan haar monumentaal, als oorsprong en als toekomst. In dat perspectief worden de beide antagonisten zelfs onderling verwisselbaar; de nadrukkelijke aanwezigheid van de moeder wordt vergeleken met een ongeboort kind en de zoon met een falende moeder („Ik kan je niet baren”, p. 43). Niet toevallig wordt de moeder dan ook uiteindelijk, in de poëtische herdenking, zelf getransformeerd tot een schriftuur, die tegelijk appelleert aan (h)erkenning en aan het verlangen naar zelfinzicht:

*Ik moet je nog leren.
Het boek dat je geworden bent
beslaat nu al mijn jaren
en mijn blik.
[...]
Ik moet me nog lezen. (p. 40)*

De rol van de vaderfiguur is zo mogelijk nog dubbelzinniger. Allereerst symboliseert hij bij uitstek al datgene waaraan het ik zich moeizaam tracht te ontworstelen: de verlammeende wet, de druk van het verleden, de familiale voorgeschiedenis en de beklemmende omgeving. Anderzijds wordt de zoon zelf op zijn beurt vader, en betrapt hij zichzelf mettertijd op een gedeeltelijke identificatie met de verfoeide vader. Of, met het slotgedicht van „In de naam van de vader en de zoon” (*Hommage*): „De gijzeling begon toen je me zacht een tong hebt doorgegeven / En toen je zweeg en nooit meer in mijn mond tot zwijgen kwam. [...] Niet uit een man, niet uit een vrouw geboren, niet geboren / Maar geschapen, uit mijn werk moet ik voortaan ter wereld komen” (p. 190).

Ook de geliefde vrouw verschijnt in Nolens’ poëzie meestal als een incarnatie van de *unheimliche* andere, die zowel ontzettend vertrouwd als wezenlijk vreemd blijft. Door haar aanwezigheid laat zij weliswaar de ik-persoon zo optimaal mogelijk zichzelf realiseren, maar daarnaast is ook zij weerbarstig, een buitenstaander die de autonome, grenzeloos narcistische ontplooiing van het ik voortdurend in de weg staat. Die herkenbare existentiële ervaring heeft Leonard Nolens weten te transformeren tot een aantal indrukwekkende liefdesgedichten. Een nu reeds klassiek vers als „Schatplichtig” laat zich niet anders dan integraal citeren, maar dezelfde maalstroom van tegenstrijdige gevoelens sprak ook al uit de mooie afdeling „Helena” in *Twee vormen van zwijgen*:

*Breng iets mee als je thuiskomt
uit het Zuiden.
Uit de kamer hiernaast.
Als.*

[...]

Breng iets mee.

Breng mij mee.

*Als je thuiskomt,
breng mij dan mee terug.* (p. 47)

Uit al de tot hiertoe geciteerde passages komt duidelijk naar voren hoe het dichtsterlijke ik in deze teksten niet verschijnt als een zelfgenoegzaam of zelfs maar vanzelfsprekend gegeven, maar integendeel getekend wordt door een fundamenteel gevoel van versplintering; het ik is wezenlijk vreemd aan zichzelf en probeert zichzelf moeizaam, via de confrontatie met de ander en het woord, als individu te (re)construeren. In dat verband wil ik twee typische strategieën speciaal vermelden. In de eerste plaats is er de negativiteit, waardoor het ik-personage weigert zichzelf - uit onmacht of onwil - te karakteriseren als een positieve entiteit, maar veelal zijn toevlucht neemt tot ontkenkende beweringen: „Ik ben geen zoon, geen zie-ner meer. [...] Ik ben geen man, geen minnaar meer. [...] Ik ben geen dichter, geen verdichtsel meer” (p. 20). Daarnaast valt op hoe Nolens in zijn poëzie frequent de ervaring van het „verbrokkelde lichaam” evoceert; met

KOM EN RAAK MIJ AAN. IK WIL WEER EENZAAM ZIJN

De dichter Leonard Nolens

die term wordt in de psychoanalyse een fase aangeduid waarin het nog niet talige infans zichzelf nog niet ziet als een eenheid of een continue identiteit, maar zich integendeel ervaart als broksgewijs, chaotisch, centrifugaal. Typerend daarvoor is het grote aantal woorden dat verwijst naar de primitieve lichaamsfuncties (faecaliën, urine, seksualiteit en transpiratie) en de manier waarop het lichaam als een holte of een gat wordt voorgesteld. Zo wordt bijvoorbeeld in „Mijn mens” (p. 153) het eigen lichaam via de objectiverende blik tot een anonieme materie herleid: „Niet te tellen zijn de in- en uitgangen / Van zijn groot ellendig lichaam, ondergedompeld / Tot onder de donkerste waters van het bestaande”. En verderop in dezelfde bundel (*Alle tijd van de wereld*) is ook nog sprake van het lichaam met „zijn vleselijke rukkende gaten, zijn zuigende holten” (p. 165).

De rusteloze plaats waar ik nog niet besta

Binnen die precare constellatie van identiteit en alteriteit speelt de talige orde een cruciale rol. *Hart tegen hart* bevat dan ook een opvallend groot aantal poëtische teksten waarin de dichter zich bezint over zijn roeping en zijn medium. Het (poëtische) woord wordt daarin afwisselend gelijkgeschakeld met een geërotiseerd of integendeel rottend lichaam, met een avontuurlijke reis of een verbanning, met woordenloze muziek, met een proces van mystieke verinnerlijking of integendeel gebrekkige veruiterlijking, allemaal metaforen waarmee zowel de complexiteit als de ambivalenties van de poëzie uiterst suggestief worden ontleed. In „Hommage aan het woord” wordt het ultieme poëtische Woord bijvoorbeeld als volgt profetisch aangesproken:

*Je bent de rusteloze plaats waar ik nog niet besta.
Je bent het uur dat al mijn spleten vullen moet
Met denkend zingen, het meest onpraktische zijn.
Je bent het teken in mijn darmen opgevlochten
En je bent wat ik moet worden, ooit volmaakt gelijkend.*

*Je bent de reis die mij de reis verbiedt, de honger
Die mij eet en mij wellicht verzadigen zal. Je bent.
Je bent en je bent niet. Je brengt mij aan het licht
Als jij dat wil. En aan jouw willekeur, aan je structuren
En stricturen ben ik overgeleverd en toegeschreven.
Maar je bezoeken, je benoemen, je bezitten kan ik niet. (p. 192)*

De plechtige, bezwerende toon, de expansieve retoriek en het haast totalitaire karakter van dergelijke zinnen zijn, op zijn zachtst gezegd, hoogst ongebruikelijk in de Nederlandse letteren. Vooral bij de verschijning van Nolens' vroegere dichtbundels hebben recensenten dan ook herhaaldelijk hun ergernis uitgesproken over de opzettelijke retoriek en het

bombastische van zijn poëzie; een enkele keer werd zelfs het beeld van de kakelende haan op de mesthoop tevoorschijn gehaald. Inderdaad, deze lyriek is niet gespeend van retoriek en pathos, maar met recht en reden. Ze evoceert op uiterst intense wijze ervaringen die wezenlijk zijn voor het menselijke bestaan, maar waaraan wijzelf veelal stilzwijgend verkiezen voorbij te gaan. En in plaats van te geloven in de naïeve illusie van transparantie - waarbij de lezer als het ware door de woorden van de tekst heen rechtstreeks in contact zou staan met de opgeroepen wereld -, opteert Nolens resoluut voor het tegenovergestelde daarvan: de ondoordringbaarheid en de materialiteit (de letterlijkheid) van de taal. Op die manier wordt de lezer tegelijk geconfronteerd met een existentiële ervaring én met de talige constructie waardoor die tot stand wordt gebracht. De evolutie van „retoriek” naar „authenticiteit”, zoals die uit de kritische reacties op Nolens’ poëzie kan afgelezen worden, mag dan ook beslist niet overdreven worden. Veeleer is het zo, dat critici en lezers, door de gestadige opbouw van dit belangwekkende oeuvre, geleidelijk aan deze teksten in hun aparte taligheid hebben leren lezen en appreciëren.

Hoewel een diepgaande stilistische analyse van Nolens’ poëzie buiten het bestek van dit artikel valt, wil ik toch één facet van zijn eigenzinnige schriftuur belichten. De argeloze lezer van deze verzamelbundel zal ongetwijfeld stoten op een ontzaglijk aantal imperatief-vormen. Inderdaad fungeert de „gebiedende wijs”-vorm bij Nolens afwisselend (en evenzeer gelijktijdig) als een bevel, een bezwering, een aansporing, een wens of een smeekbede... Een frappant voorbeeld van de daaruit resulterende retoriek biedt het zevende van de „Gedichten voor een vriend” (*Alle tijd van de wereld*):

Ga weg.

Ga weg en neem mij. Neem mij op

In dat soepel stramien van de komende gaande getijden.

Grijp mij. Grijp mij aan

In dat zingend geheel en vergaderd met waaiende sterren

En bladeren, mensen van allerlei slag

En het trekkende water aan zee. (p. 148)

In enkele regels wordt hier het hele gamma van nuances, waaraan de imperatief als werkwoordsvorm onderhevig is, geëtaleerd. De insisterende herhalingen suggereren bovendien een aandrang die zowel met ongeduld als met onbehagen of afwijzing te maken heeft. Daarenboven gaat het niet om loutere herhalingen - voor zover het principe van de herhaling in se al geen enigszins gewijzigde context en betekenis impliceert -, maar wordt het patroon vakkundig aangewend om betekenissen op een subtiële maar niet mis te verstane wijze te verschuiven: *nemen* wordt dan ook een *opnemen* (opheffen) en zelfs een *opnemen in* (integreren), en *grijpen* wordt evenzeer *aangrijpen*. Herhaling en variatie zijn bijgevolg in dit oeuvre allerm minst vrijblijvende stijlverschijnselen, maar hebben alles te maken met de ambiguïteit en het paradoxale karakter van de ontastbare menselijke ervaringen die Nolens tastbaar wil maken.

KOM EN RAAK MIJ AAN. IK WIL WEER EENZAAM ZIJN

De dichter Leonard Nolens

Kap mijn naam, mijn data uit

Ook Leonard Nolens' jongste bundel, *Tweedracht* (1992), articuleert en varieert onvermoeibaar diezelfde fundamentele problematiek. Alleen al de titel spreekt in dat opzicht boekdelen, aangezien hij op gecondenseerde wijze een groot aantal facetten aangeeft: „tweedracht” betekent immers niet enkel „twist”, maar evenzeer „dubbele zwangerschap” of ook nog „wat door twee wordt gedragen”, waarbij „dragen” dan ook nog „verdragen” kan beduiden. Kortom, *Tweedracht* - op de kافت suggestief opengebrouwen tot *Twée-dracht* - vormt een nauwelijks te ontwarren knooppunt van betekenissen, een obsessieel symptoom van waaruit allerlei associatieslierten vertrekken. Als zodanig verwoordt het begrip zowel het thema van de innerlijke verscheurdheid (via het motief van de ontduubeling) als de onmogelijkheid van de nochtans noodzakelijke liefde, of nog het poëtische schrijven als onvervulbaar avontuur.

De bundel opent trouwens opnieuw met een poëtische afdeling. In het eerste van de „Zeven brieven aan een jong dichter” wordt het gangbare cliché van de dichter als iemand die „zwanger” is van gedachten, geradicaliseerd tot in zijn meest prangende lichamelijke consequenties. De dichter draagt en baart het vers. Als zodanig valt hij zelfs samen met zijn moeder, en realiseert zo als het ware zijn eigen geboorte; het subject komt pas in en door het poëtische woord tot stand, niet als een definitieve gegevenheid, maar als een permanent voorlopig „worden”. Die waarheid is trouwens geen vrijwillige wens, maar veeleer een verplichting of zelfs een doem:

*Je moet je moeder zijn.
Je moet je zwaarte dragen.
En zogen en wiegen, je moet.*

*Je mond moet de melk en het bloed
Van je buik en je borsten gebruiken.
Je blik moet zijn dagen en nachten
Van blinde verwachting doorwaken. (p. 11)*

Ook verderop wordt op die lichamelijke geïnsisteerd door de dichterlijke inspiratie te omschrijven als „Eieren die zich te barsten slapen in het buikvet / Van je ziel, diepzegeheimen die op zullen vliegen / Uit je borst en strottezer” (p. 12). Uiteindelijk resulteert dit geboortethema in een persoonsontduubeling, waarbij de dichter op sado-masochistische wijze zichzelf viseert: „Toe maar, probeer het maar, vergeet me maar, / Mijn vriend, mijn volmondig afwezige slaaf. / Ik ben je zweep, jij bloedt mijn uren uit. / Ik ben je werk en jij bent mijn bediende.” (p. 18).

De overige verzen in *Tweedracht* belichten dezelfde fundamentele vreemding, die zowel eigen is aan het menszijn op zich als voortspuit uit

de specifieke taak van het dichterschap. In de afdelingen „De afgewezene” en „Kroonjaar” worden, in dat perspectief, de sociale omgang en de liefdesrelatie op een ontmaskerende wijze blootgelegd. Het is een thematiek die zeker de lezers van *Liefdes verklaringen* niet onbekend zal zijn: de onoverbrugbare tweespalt tussen enerzijds het alleen willen zijn om zichzelf te (kunnen) vinden, en tegelijk het tragische besef dat zo een identiteit, hoe fragmentarisch ook, enkel door de ander aangereikt kan worden: „Kom en raak mij aan. Ik wil weer eenzaam zijn.” (p. 31).

Toch heb ik de indruk dat, in vergelijking tot het vroegere werk, in de verzen van „De afgewezene” in toenemende mate sprake is van een zeker fatalisme, waarbij de ik-figuur berust in zijn onaangepastheid; het is in dat opzicht typerend hoe het dagelijkse idyllische geluk geassocieerd wordt met een totale vergeefsheid, iets „dat mij wordt aangedaan” (p. 23). Tegelijk valt op hoe die sociale ontworteling gedeeltelijk wordt gecompenseerd door een evasie naar de afgelegen natuur, een omgeving waarin de eigen aanwezigheid serener en intenser dan ooit wordt aanvoeld. Daar staat dan weer tegenover dat „Kroonjaar” ons opnieuw de passionele Nolens laat zien, met een aantal aangrijpende en bloedend-mooie liefdesgedichten. Nergens liggen winst en verlies, betovering en sleur, zo dicht bij elkaar als in het erotische samenzijn van twee geliefden, hun onontwarbare tweedracht.

Uiteindelijk wordt in „Eind van de eeuw” de balans opgemaakt van het dichterlijke én het biografische ik, op een ogenblik dat Nolens zich bevindt op het cruciale Danteske moment van het „midden van het leven” (p. 45, p. 53) en dat om hem heen een eeuw op kantelen staat. De diverse motieven van *Tweedracht*, en zijn hele poëtische oeuvre, culminereren hier in een synthetische visie op herinnering en verwachting, afstamming en bestemming. Het slotwoord daarbij is een monumentaal testament, een „Beschikking” (pp. 61-62) waarin de dichter vooruitloopt op zijn eigen dood:

*Laat mij zakken, treuzelend,
Zo heb ik steeds geleefd.
En maak een kruis over dat brood
Zoals mijn moeder deed.*

*Kap mijn naam, mijn data uit,
Dat ook de blinde mij kan zien.
Voor mij alleen ben ik vergeefs,
Vergeefs geweest. Maar niet voor ons.*

Een radicale vernieuwing brengt *Tweedracht* bijgevolg niet. Dat kan trouwens niet bij een oeuvre dat zozeer getekend wordt door authenticiteit en continuïteit, dat de moeizame symbolisering wil zijn van een autobiografie; een leven dat zichzelf obsessieel (her)schrijft, paradoxaal genoeg heil zoekt in de levende letter, tegen de dreigende achtergrond van het dode schrift...

KOM EN RAAK MIJ AAN. IK WIL WEER EENZAAM ZIJN

De dichter Leonard Nolens

Vergeefs geweest. Maar niet voor ons

Ik kan dan ook niet anders eindigen dan waar dit artikel begon: wie zoveel stijl op zo'n indrukwekkende wijze vermag te demonstreren, verdient de hoogste literaire onderscheidingen. En voor de psychologische, filosofische en existentiële diepgang van zijn werk mag Leonard Nolens voor mijn part gerust ook nog eens de Staatsprijs voor het essay krijgen. Waarop wachten vertalers en officiële instanties nog om - bijvoorbeeld in het kader van Antwerpen als Europese hoofdstad - aan dit oeuvre de internationale weerklink te geven die het ten volle verdient?

Bibliografie:

LEONARD NOLENS, *Hart tegen hart. Gedichten 1975-1990*, Querido, Amsterdam, 1991.
LEONARD NOLENS, *Tweedracht*, Querido, Amsterdam, 1992.

LEONARD NOLENS

Schatplichtig

Ze slaapt en dat is stil. Dan sneeuwt het in de kamers
Van het huis waarin ik woon met mijn vriendin.
Ze ligt er naakt en wit, een ademende steen,
Een groot en lastig beeld waaraan ik mij moet stoten,
Een scherp gewicht dat ik moet dragen alle dagen,
Alle nachten dat haar slaap me uit de slaap houdt.

Ik ben met haar alleen. Alleen met haar kom ik
De jaren afgewandeld want haar naam wijst me de weg
En in haar blik zie ik mijn blinde tijd weerspiegeld.
Ze ligt er naakt en wit, een ademende steen
Waaraan ik heel mijn bot bestaan geslepen heb
En slijp, ook als ik slaap en roepend van haar droom.

Uit: *Geboortebewijs*, 1988

LEONARD NOLENS

Ik ben geen zoon, geen ziener meer...

Ik ben geen zoon, geen ziener meer.
Mijn ouders ken ik nog
als een toevallig opgeslagen semanteem.
De plaatsen waar zij samenliggen
uit de wind, noordoostwaarts van mijn hand,
heb ik op deze kaart gemerkt met rood
zoals een dromer doet die nooit vertrekt.

Ik ben geen man, geen minnaar meer.
De metastase van het eerste woord
heeft alles aangetast, het week geslacht
ligt ergens opgerold in de bestofte vouwen
van mijn stem, de tranen kwamen
zelden, welden op als een natuurlijke behoefte
waar geen plaats voor is.

Ik ben geen dichter, geen verdichtsel meer
van wat ons ooit gescheiden hield.
De metaforen die ik om ons heb gebouwd
begeven het als een uitgewoond vertrek
waarin mijn ogen en mijn vuisten openvallen
in de klaarte van de laatste dag.

Uit: *Twee vormen van zwijgen*, 1975

LEONARD NOLENS

Week

Als een beest loop ik te ruiken aan mijn dagen.
Ik draai er kwispelend omheen, besnuffel ze, ik wroet ze snuivend om
Met mijn hete, mijn dampende snuit van nieuwsgierige hond.
Ik eet ervan. Ik pis erop. Ik smijt ze aan de kant.

Maandag riekt naar de klassieke zondagconsternatie
Van voetballersverdriet en melige pianolessen in do-majeur.
Naar existentiële luchtjes van sperma, quizproblemen en meringue.

Dinsdag heeft het gras al in de knieën, dinsdag smeekt om de kracht
Dit heiligenleven van niksnut af te zweren,
Iemand te dienen met de adembenemende aspiraties van de streber.

Woensdag haat de hete snoeplucht van zijn recreatieparken.
Mittwoch wil volwassen namiddagen vol planetaire beschaving.
Woensdagvaders legateren scherpe intellecten aan hun idioot gezin.

Donderdag gaat melancholisch naar de hoeren, steekt
Zijn triestig ding in de persoonlijkheid van barmhartige vrouwen.
Donderdag kruipt vroeg onder de wol om zijn bewuste uren in te korten.

Vrijdag zit met vrienden op terrassen in de binnenstad
Of schrijft naar huis om geld, om troost, om het schrijven, om niets.
Vrijdagavond, vis onder de uren, feest of hangt zich op.

Zaterdag is plaats om zich weer creatief de navel uit te wassen,
Om zijn centen na te tellen onder de natte rok van ontroerde moeders.
Zaterdag is ik, of maakt er uit verveling wat kinderen bij.

Uit: *Vertigo*, 1983

LEONARD NOLENS

Wachten

Door lang op je te wachten heb ik ons begrepen
Als een groeiende afwezigheid van mij.
Ik weet nu dat ik ben gemaakt van iemand anders
En dat ik daarom nooit alleen zal kunnen zijn.

Dat is een pijn, jazeker, die ik niet kan voelen
Dan in jouw naam te lang over mij heen gesproken
Als een zwart en strak gespannen dodenlaken.
Alleen daaronder kan ik uit je slaap ontwaken.

Kom en kijk mij aan met ons oorspronkelijk gezicht
Van voor het wachten alle dagen, alle nachten
Die een mens buiten zichzelf zit uit te spoken.
Kom en raak mij aan. Ik wil weer eenzaam zijn.

Uit: *Tweedracht*, 1992

LEONARD NOLENS

Beschikking

Op dat moment gaat het vanzelf,
Gaat moeder ginder zwanger
Van dezelfde zoon,
Staat er op de vadersteen

Verzoening, levensgroot,
En overhandigt het zijn koffer
Aan de zee, op dat moment
Gaet gaan vanzelf.

Doe dan mijn jas maar af,
Ik droeg hem voor de vorm.
En trek mijn broek maar uit,
Ik deed het elke dag.

En leg mij langzaam langzaam
In een kist want langzaam was ik.
En bewaar mij in een graf,
Ik wil niet in de oven.

Stook mijn beenderen niet op.
Ik heb genoeg gebrand.
Ik ben al lang doorbakken.
Leg mijn kruim niet in de as.

Laat mij zakken, treuzelend,
Zo heb ik steeds geleefd.
En maak een kruis over dat brood
Zoals mijn moeder deed.

Kap mijn naam, mijn data uit,
Dat ook de blinde mij kan zien.
Voor mij alleen ben ik vergeefs,
Vergeefs geweest. Maar niet voor ons.

Uit: *Tweedracht*, 1992